

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.2.84>

УДК 316.4:330.59

В. А. Пігош,

к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування та маркетингу,

Мукачівський державний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3948-6795>

В. В. Резніков,

аспірант, Мукачівський державний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-8164-1073>

КОНЦЕПЦІЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПРАКТИЧНІ ВИМІРИ

V. Pigosh,

*PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting,
Taxation, and Marketing, Mukachevo State University*

V. Reznikov,

Postgraduate student, Mukachevo State University

CONCEPT OF POPULATION QUALITY OF LIFE: THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRACTICAL DIMENSIONS

Метою статті є дослідження концептуальних підходів до визначення якості життя населення, аналіз об'єктивних і суб'єктивних аспектів цього поняття, а також визначення ключових індикаторів, що використовуються

для його оцінювання. Висвітлено еволюцію наукових підходів до визначення змістового навантаження цього поняття, починаючи від класичних досліджень Девіда Маршала Сміта, який запропонував розмежування між об'єктивними умовами життя (добробутом) та суб'єктивним сприйняттям якості життя, до сучасних інтегративних моделей, що поєднують обидва аспекти. Розглянуто різні методичні підходи до оцінки якості життя: об'єктивний, суб'єктивний та інтегративний, які використовуються у світовій та вітчизняній науковій літературі. Досліджено ключові індикатори якості життя, які охоплюють економічні, соціальні, екологічні та психологічні аспекти. Визначено основні напрями подальших досліджень, серед яких удосконалення методів оцінки, розширення спектра індикаторів, урахування новітніх соціально-економічних викликів. Обґрунтовано необхідність застосування інтегративних підходів для забезпечення всебічного аналізу рівня життя населення та розробки ефективних соціально-економічних стратегій. Подальші дослідження повинні зосереджуватися на пошуку оптимальних механізмів оцінки та підвищення якості життя, враховуючи як глобальні тенденції, так і локальні соціально-економічні особливості.

In the modern world, the quality of life of the population is one of the key indicators of a country's socio-economic development, determining the level of well-being, life satisfaction, and social stability. The purpose of the article is to explore conceptual approaches to defining the quality of life of the population, analyze the objective and subjective aspects of this concept, and identify key indicators used for its assessment. The evolution of scientific approaches to defining the conceptual framework of this term is examined, from the classic studies of David Marshall Smith, who proposed distinguishing between objective living conditions (well-being) and the subjective perception of quality of life, to modern integrative models that combine both aspects. Various methodological approaches to assessing quality of life—objective, subjective, and integrative—that

are utilized in global and domestic scientific literature are considered. The study explores key indicators of quality of life, encompassing economic, social, environmental, and psychological aspects. The approaches of Ukrainian scholars, including the concepts of O. I. Palchuk, A. S. Mandrykina, and I. V. Gukalova, are analyzed, highlighting the relationship between material living conditions and the level of subjective life satisfaction. Special attention is given to the development of methodological approaches for measuring quality of life, particularly the use of comprehensive indicators that integrate statistical data and sociological research. The article identifies key directions for further research, including the improvement of assessment methods, expansion of indicator sets, and consideration of emerging socio-economic challenges. The necessity of applying integrative approaches is substantiated to ensure a comprehensive analysis of the population's standard of living and to develop effective socio-economic strategies. Future research should focus on identifying optimal mechanisms for assessing and improving quality of life, taking into account both global trends and local socio-economic characteristics.

Ключові слова: *якість життя, добробут, суб'єктивні та об'єктивні аспекти, індикатори якості життя, рівень задоволеності життям, економічний добробут, суб'єктивне благополуччя, методологія вимірювання.*

Keywords: *quality of life, well-being, subjective and objective aspects, quality of life indicators, life satisfaction level, economic well-being, subjective well-being, measurement methodology.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному світі якість життя населення є одним із ключових показників соціально-економічного розвитку країни, що визначає рівень добробуту, задоволеності життям та соціальної стабільності. Це поняття є багатовимірним і включає як об'єктивні фактори (доходи, рівень зайнятості, стан здоров'я, екологічну

ситуацію, доступність освіти та медичних послуг), так і суб'єктивні (відчуття щастя, соціальну залученість, рівень стресу).

Попри численні дослідження, досі не існує єдиного загальноприйнятого визначення поняття «якість життя», що зумовлено різноманітністю підходів та критеріїв оцінювання. У різних галузях науки цей термін розглядається крізь призму соціології, економіки, медицини, екології та інших дисциплін.

З наукової точки зору, дослідження якості життя населення сприяє удосконаленню теоретичних підходів до його вимірювання, розширенню методологічного інструментарію та розробці нових концепцій соціального добробуту.

З практичної точки зору, оцінка якості життя має ключове значення для формування державної політики, соціальних програм, регіонального розвитку та розробки стратегій підвищення рівня життя громадян.

Особливої актуальності ця проблема набуває в контексті: зростання соціально-економічної нерівності; урбанізаційних процесів та змін у стилі життя; впливу цифровізації та технологій на добробут людей; глобальних викликів, зокрема екологічної кризи та пандемій.

Отже, дослідження концепції якості життя, її теоретичних основ і практичних вимірів є необхідним для розробки ефективних механізмів покращення соціального добробуту як на рівні окремих держав, так і на глобальному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення якості життя населення та її оцінювання є предметом численних досліджень у галузях соціології, економіки, медицини та психології. Вчені розглядають якість життя як багатовимірне явище, що включає об'єктивні та суб'єктивні аспекти життєдіяльності населення.

Одним із перших дослідників, які запропонували концептуальне розмежування понять «добробут» і «якість життя», був Девід Маршал Сміт (David M. Smith), який наголосив на необхідності розрізнення об'єктивних

умов життя та суб'єктивного сприйняття індивідом рівня власного благополуччя [1].

Згодом цю ідею розвинула Керол Ествін Ферранс (Carol E. Ferrans), яка зосередила увагу на суб'єктивному аспекті якості життя, розглядаючи її через задоволеність життям та емоційне благополуччя [2].

Виділення виключно суб'єктивного підходу до оцінювання якості життя викликало дискусію в наукових колах. Зокрема, Девід Фелче та Джонатан Перрі (Felce, D., Perry, J.) запропонували інтегративну модель, яка поєднує об'єктивні та суб'єктивні індикатори [3].

У свою чергу, Мораг Фаркухар (Farquhar, M.) розглядає якість життя як динамічну категорію, що змінюється під впливом соціального контексту, і пропонує класифікацію підходів до її визначення [4]: глобальні визначення – загальне сприйняття якості життя; компонентні визначення – оцінка окремих сфер (здоров'я, економічного становища, освіти тощо); спрямовані визначення – аналіз якості життя у певних соціальних групах; комбіновані визначення – поєднання об'єктивних та суб'єктивних підходів.

В українській науковій спільноті також поширений багатогранний підхід до оцінювання якості життя: О. І. Пальчук зазначає, що об'єктивні підходи дозволяють аналізувати якість фізичного та соціального середовища, а суб'єктивні – розглядають ціннісні установки особистості [7]; І. В. Гукалова пропонує розподіл оціночних показників на об'єктивні (доходи, споживчі витрати, здоров'я, освіта, безпека) та суб'єктивні (культура, соціальний добробут, впевненість у майбутньому) [8]; М. Наумова підкреслює, що інтегральні показники, які поєднують статистичні дані та соціологічні опитування, дозволяють сформувати найбільш точну оцінку якості життя [9].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження концептуальних підходів до визначення якості життя населення, аналіз об'єктивних і суб'єктивних аспектів цього поняття, а також визначення ключових індикаторів, що використовуються для його оцінювання. У межах

дослідження розглянуто наукові підходи до трактування категорії «якість життя», виявлено основні складові цього поняття, проведено аналіз сучасних методик вимірювання та їх застосування у соціально-економічних дослідженнях. Особливу увагу приділено інтегративним підходам, які поєднують статистичні показники та суб'єктивні оцінки населення, а також перспективам подальшого вдосконалення методології оцінки якості життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом тривалого часу в науковій літературі поняття «якість життя населення» часто ототожнювали з поняттям «добробут», розглядаючи їх як взаємозамінні. Однак ще у 1973 році Девід Маршал Сміт (David M. Smith) запропонував розмежувати ці поняття: під «добробутом» він розумів об'єктивні умови життя населення, тоді як «якість життя» визначав як суб'єктивне сприйняття окремими людьми рівня власного життя [1].

Цю ідею розвинула Керол Ествін Ферранс (Carol E. Ferrans), яка акцентувала увагу на суб'єктивному благополуччі та задоволеності життям у різних сферах людського існування [2]. Дослідниця розглядає якість життя крізь призму концептуальних моделей, визначаючи її як індивідуальну оцінку людиною власного фізичного, емоційного та соціального функціонування, а також ступінь відповідності цих складових її очікуванням.

Виділення виключно суб'єктивного підходу до оцінювання якості життя населення, заснованого лише на суб'єктивному благополуччі та задоволеності життям, стало предметом дискусій у наукових колах. Зокрема, Девід Фелче та Джонатан Перрі (Felce, D., Perry, J.) запропонували комплексний підхід, що поєднує об'єктивні умови життя та суб'єктивне сприйняття. Вони визначили якість життя як інтегративну модель, що включає об'єктивні та суб'єктивні індикатори, враховує широкий спектр життєвих сфер та індивідуальні цінності. Науковці виділили п'ять ключових вимірів якості життя: фізичне благополуччя, матеріальний добробут, соціальна інтеграція, емоційне благополуччя та особиста самореалізація [3].

У свою чергу, Мораг Фаркухар (Farquhar, M.) у праці «Визначення якості життя: систематика» підкреслює, що якість життя є динамічною категорією, яка залежить від соціального контексту, в якому вона аналізується. Дослідниця запропонувала класифікацію підходів до визначення якості життя, включаючи об'єктивні умови та суб'єктивні оцінки. Вона зазначає, що якість життя є ключовим фактором у соціальних і медичних дослідженнях, а її підвищення – одним із головних завдань політик у сфері охорони здоров'я [4].

У своїй класифікації підходів до визначення якості життя Фаркухар виокремлює:

- глобальні визначення (загальне сприйняття якості життя);
- компонентні визначення (розгляд окремих аспектів: здоров'я, освіта, економічні умови тощо);
- спрямовані визначення (аналіз якості життя у конкретних соціальних групах чи сферах);
- комбіновані визначення (інтеграція об'єктивних та суб'єктивних підходів).

Такий багатовимірний підхід дозволяє глибше зрозуміти природу якості життя та сформувані ефективні методики її оцінювання.

Параскеві Теофілу (Theofilou, P.) у своїй праці *«Якість життя: визначення та вимірювання»* [5] розглядає якість життя як багатовимірну концепцію, яка охоплює фізичний, психологічний та соціальний аспекти людського існування. Авторка виділяє три основні підходи до визначення якості життя населення:

1. Об'єктивний підхід – базується на зовнішніх, вимірюваних показниках, таких як економічні фактори, соціальне середовище, стан здоров'я. Ці показники є незалежними від особистого сприйняття і можуть бути оцінені третьою стороною (наприклад, державними органами або міжнародними організаціями).

2. Суб'єктивний підхід – акцентує увагу на індивідуальній оцінці людиною власного життя, що ґрунтується на її персональному сприйнятті та задоволеності життям. У межах цього підходу якість життя розглядається через психологічні та емоційні аспекти, включаючи оцінку щастя, задоволеність життям або особистісну інтерпретацію зовнішніх умов.

3. Інтегративний підхід – поєднує об'єктивні та суб'єктивні аспекти, визнаючи, що для повного розуміння якості життя необхідно враховувати як зовнішні умови, так і індивідуальне сприйняття цих умов.

Теофілу підкреслює важливість комплексного аналізу: *«Якість життя має як об'єктивні компоненти – тобто аспекти, що є зовнішніми для індивідуума і можуть бути виміряні іншими, – так і суб'єктивні компоненти – тобто особистісну оцінку власного життя або окремих його аспектів, використовуючи показники задоволеності, щастя або інші шкали самооцінки»* [5].

Це визначення наголошує на важливості інтегративного підходу, оскільки лише комплексний аналіз дозволяє отримати повноцінне уявлення про якість життя населення та сформулювати ефективні соціальні й економічні політики для її покращення.

Отже, переважна більшість авторів погоджується, що якість життя – це багатогранна концепція, яка поєднує об'єктивні умови (матеріальний рівень, здоров'я тощо) із суб'єктивним сприйняттям (задоволеність життям, емоційне благополуччя). Основна розбіжність полягає в акцентах: деякі з них наголошують на соціальних і економічних показниках, тоді як інші більше зосереджуються на психологічних аспектах і особистому досвіді.

Українські науковці також підтримують ідею багатогранної концепції якості життя населення, поєднуючи об'єктивні умови існування (матеріальний рівень, стан здоров'я, соціальна інфраструктура) із суб'єктивним сприйняттям (емоційне благополуччя, задоволеність життям).

О. І. Пальчук підкреслює, що об'єктивні підходи дозволяють оцінювати якість фізичного та соціального середовища, в якому людина

реалізує свої потреби, тоді як суб'єктивні підходи фокусуються на ціннісних установках. У структурі якості життя дослідник виокремлює такі ключові елементи: самопочуття, задоволеність життям, щастя (або їх комбінація) [6].

А. С. Мандрикін розширює концепцію, додаючи до загальної структури компонент «якості трудового життя населення», що включає: умови праці, фізичне та соціальне оточення на підприємстві, систему управління, співвідношення між трудовою та нетрудовою сферами [7].

І. В. Гукалова в монографії *«Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація»* [8] підтримує поєднання об'єктивного та суб'єктивного підходів та пропонує класифікацію оціночних показників: об'єктивні показники (рівень доходів, споживчі витрати, забезпечення житлом, рівень здоров'я, освіта, особиста безпека, екологічні умови тощо), суб'єктивні показники (рівень культури громадян, рівень задоволеності життєвими умовами, соціально-психологічний клімат, впевненість у майбутньому). Дослідниця зазначає, що застосування цих показників у Індексі гармонійного розвитку цивілізації (ІГРЦ) дозволяє максимально повно оцінити якість життя населення [8].

М. Наумова стверджує, що окремий розгляд тільки об'єктивних або тільки суб'єктивних показників не дає можливості отримати повну картину якості життя. Найбільш обґрунтованим підходом, на її думку, є застосування інтегральних індикаторів, що поєднують: статистичні дані, формалізовані результати соціологічних досліджень [9].

Погляди науковців, наведені вище, зорієнтовані на застосування дихотомічного підходу до визначення якості життя населення (рис. 1.).

Суб'єктивні та об'єктивні аспекти якості життя доповнюють один одного, створюючи цілісну картину соціального благополуччя. Об'єктивні фактори забезпечують матеріальну основу життєдіяльності, тоді як суб'єктивні фактори визначають рівень задоволеності та особистого щастя. Для комплексної оцінки якості життя необхідно застосовувати інтегративні методи, які враховують як статистичні дані, так і результати соціологічних

опитувань. Поєднання цих двох підходів дозволяє найбільш повно оцінити рівень життя населення та визначити ефективні шляхи його покращення.

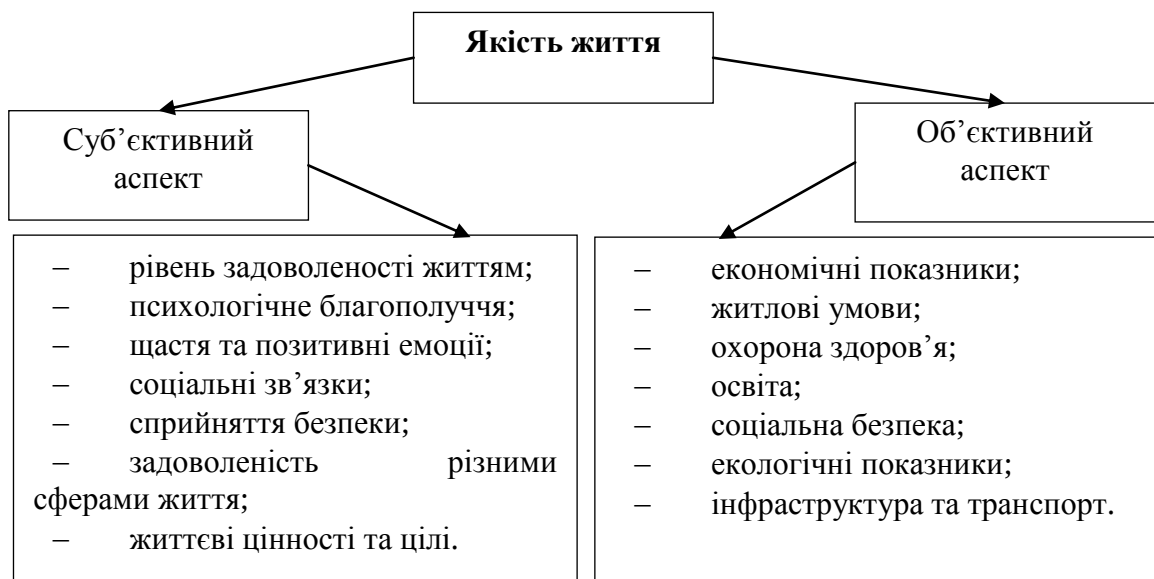

Рис. 1. Дихотомічний підхід до визначення якості життя населення

Джерело: сформовано автором на основі [7-9]

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Аналізуючи результати проведеного дослідження, можна визначити, що якість життя – це комплексне поняття, що об'єднує суб'єктивні відчуття людини, які формуються на основі конкретних об'єктивних умов її існування.

Якщо ж говорити про «якість життя населення», то це поняття слід розглядати як узагальнений рівень якості життя у межах конкретної економічної системи, що відображає: загальну задоволеність життям, оцінку економічних, соціальних, екологічних та духовних аспектів життєдіяльності.

Оскільки якість життя є інтегративною категорією, її складові не можуть бути підсумовані виключно статистичними методами. Натомість вона оцінюється через систему взаємопов'язаних індикаторів, що охоплюють: об'єктивні показники (економічні умови, рівень безпеки, доступ до освіти та медицини, екологічна ситуація тощо); суб'єктивні оцінки населення (рівень задоволеності життям, емоційне благополуччя, сприйняття

соціальних умов тощо). Такий підхід дозволяє отримати найбільш повну картину якості життя, враховуючи як вимірювані показники, так і індивідуальні уявлення людей про власний добробут.

Важливою перспективою дослідження якості життя населення є подальша розробка комплексних методик її оцінювання, що поєднують об'єктивні статистичні дані та суб'єктивні оцінки благополуччя населення.

Таким чином, подальші дослідження повинні зосереджуватися на пошуку оптимальних механізмів оцінки та підвищення якості життя, враховуючи як глобальні тенденції, так і локальні соціально-економічні особливості.

Література

1. Smith, D. M. (1973). The geography of social well-being in the United States: An introduction to territorial social indicators. New York: McGraw Hill.
2. Ferrans, C.E. (2005) Definitions and Conceptual Models of Quality of Life. In: Lipscomb, J., Gotay, C.C. and Snyder, C., Eds., Outcomes Assessment in Cancer, Cambridge University, Cambridge, 14-30. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511545856.002>
3. Felce, D., Perry, J. (1995). Quality of life: Its definition and measurement. *Research in Developmental Disabilities*. URL: <https://ru.scribd.com/document/49023264/Quality-of-Life-Its-definition-and-measurement>
4. Farquhar, M. (1995). Definitions of quality of life: a taxonomy. *Journal of Advanced Nursing*. URL: https://www.academia.edu/12014216/Definitions_of_quality_of_life_a_taxonomy
5. Theofilou, P. (2013). Quality of life: definition and measurement. *Europe's Journal of Psychology*. Vol. 9(1). 150–162. URL: <https://nursesoncall.com/wp-content/uploads/2021/05/quality-of-life.pdf>

6. Пальчук, О. І. (2018). Якість життя населення: грані проблем у фокусі перетворень. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 21. URL: https://www.researchgate.net/profile/Petro-Korenuk-2/publication/376553033_Stat-100/links/657c8ec79d7bc03b307965d4/Stat-100.pdf#page=96
7. Мандрикiна, А.С. (2011). Узагальнення теоретичних підходi в до визначення поняття «якiсть життя населення». Комунальне господарство мiст. № 98. URL: https://eprints.kname.edu.ua/21546/1/388-392_%D0%9C%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0_%D0%90%D0%A1.pdf
8. Гукалова, І. В. (2009). Якiсть життя населення України: суспiльно-географiчна концептуалiзацiя. Інститут географiї національної академiї наук України. Київ. URL: <https://igu.org.ua/sites/default/files/igu-files/mono/life-quality.pdf>
9. Наумова, М. (2016). Огляд сучасних методичних засад вимiрювання якостi життя. Економiка i органiзацiя управлiння, № 3 (23). URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/download/2894/2933>

References

1. Smith, D. M. (1973), The geography of social well-being in the United States: An introduction to territorial social indicators, McGraw Hill, New York, USA.
2. Ferrans, C. E. (2005), “Definitions and Conceptual Models of Quality of Life”, available at: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511545856.002> (accessed January 29, 2025).
3. Felce, D. and Perry, J. (1995), “Quality of life: Its definition and measurement”, Research in Developmental Disabilities, available at: <https://ru.scribd.com/document/49023264/Quality-of-Life-Its-definition-and-measurement> (accessed January 29, 2025).

4. Farquhar, M. (1995), "Definitions of quality of life: a taxonomy", *Journal of Advanced Nursing*, available at: https://www.academia.edu/12014216/Definitions_of_quality_of_life_a_taxonomy (accessed January 29, 2025).
5. Theofilou, P. (2013), "Quality of life: definition and measurement", *Europe's Journal of Psychology*, Vol. 9 (1), pp. 150–162, available at: <https://nursesoncall.com/wp-content/uploads/2021/05/quality-of-life.pdf> (accessed January 29, 2025).
6. Palchuk, O. I. (2018), "Quality of life of the population: aspects of the problem in the focus of transformations", *Global and National Economic Problems*, vol. 21, available at: https://www.researchgate.net/profile/Petro-Korenuk-2/publication/376553033_Stat-100/links/657c8ec79d7bc03b307965d4/Stat-100.pdf#page=96 (accessed January 29, 2025).
7. Mandrykina, A. S. (2011), "Generalization of theoretical approaches to the definition of the concept of «quality of life of the population»", *Municipal Economy of Cities*, vol. 98, available at: https://eprints.kname.edu.ua/21546/1/388-392_%D0%9C%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0_%D0%90%D0%A1.pdf (accessed January 29, 2025).
8. Gukalova, I. V. (2009), *Yakist' zhyttia naselennia Ukrainy: suspil'no-heohrafichna kontseptualizatsiia* [Quality of life of the population of Ukraine: Socio-geographical conceptualization], Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, available at: <https://igu.org.ua/sites/default/files/igu-files/mono/life-quality.pdf> (accessed January 29, 2025).
9. Naumova, M. (2016), "Review of modern methodological principles for measuring quality of life", *Economics and Organization of Management*, vol. 3 (23), available at: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/download/2894/2933> (accessed January 29, 2025).

Стаття надійшла до редакції 13.02.2025 р.